

LÁSZLÓ LAURA

EGY ELFELEDETT OLIMPIAI BAJNOK

Faragó Pál sakkfeladványszerzőről

Románia első olimpiai bajnokáról, a magyar születésű Faragó Pál sakkfeladványszerző nagymesterről (1886–1970) szól az alábbi írás, elsősorban Faragó magyarországi sikereire, magyar sakkpublicisztikai tevékenységére és rovatvezetői munkásságára fókuszál. Teszi mindezt azért, mert Faragó – világraszóló eredményeinek ellenére – napjainkban igen kevés figyelmet kap, s főként magyar viszonylatban mondhatók gyérnek a rá utaló hivatkozások. Természetesen ez sok tényezőre is visszavezethető: egyrészt maga a sakksportág, óriási magyar tradíciói ellenére, manapság kevésbé jól reprezentált hazánkban, mint a fizikai, s különösen látványsportágak, másrészt a feladványszerzés mint zsáner a sakksporton belül is periférikusnak számít, harmadrészt pedig nem kerülhető meg a tény, hogy Faragó nem magyar, hanem román színekben lett olimpiai bajnok 1936-ban, valamint olimpiai bronzérmes 1952-ben. Tovább árnyalja a képet, hogy a feladványszerző olimpiák megrendezése – ami ráadásul rendszerint nem különálló eseményként, hanem egy klasszikus sakkolimpia „árnyékában”, kvázi kísérőrendezvényeként valósult meg – meglehetősen nélkülözi a rendszerességet, a feladványszerzést tekintve pedig az olimpián túl is számos rangos nemzetközi megmérettetés létezik, elhomályosítva némileg az olimpia presztízsét ebben a különleges, a sakkozás művészi dimenzióját megmutató műfajban. Ugyanakkor Faragó munkásságának méltó helyet és fi-

Az elmélyedésre hajlamosak, a gondolkodni szeretők, a talányokat kedvelők, szóval a sakkozók számára kínálva kínálkozik azoknak a jóságos, bölcs kalifáknak a kora, akik nem kívántak egyebet hű alattvalóiktól, minthogy talányikat megfejtsék, s még bőségesen meg is jutalmazták őket érte.

gyelmet kellene kapnia a honi sporttörténeti emlékezetben, és azon belül is a magyar sakk-kultúra meghatározó fejezetei között, méghozzá olyan súllyal, ami a magyar olimpikonokat, olimpiai bajnokokat és helyezetteket, de legalább a sakkolimpiai aranyérmeseket is megilleti. Jogosnak látszik ez az igény attól függetlenül is, hogy más nemzet színeit képviselte az ominózus világversenyekeken – hiszen itthonról indulva, magyar sakk- és tudósképzést magába szívva ekkor is a magyar kultúra és a magyar sakkozás hagyományait reprezentálta, s vitte tovább nemzetünk hasonló dicsőségére. Nyilvánvaló, hogy Faragó szakmai érdemeinek teljes körű, nagyszabású feltárása azonban hosszú évtizedek mélyfúrását, kutatását feltételezi, monográfiák és elemzések sorát kívánja meg, amelyre a következő néhány oldalban természetesen nem kerülhet sor. Az alábbiak inkább a téma egyfajta felfrissítését és a problémák ismertetését tűzik ki célul, valamint megragadhatják a nagymester tevékenységének egy apróbb szeletét: magyarországi működését vezető sakkfolyóiratunk, a *Magyar Sakkvilág* nívós feladványrovatának élén. Legelőször is Faragó életútjának főbb állomásait mutatjuk be,¹ majd átirányul a fókusz olimpiai sikereire, zárásként pedig magyar nyelvű publicisztikai tevékenységéről ejtünk szót.

I.

■ Faragó Pál 1886. április 4-én született a Pest megyei Pereg községhez tartozó Szentiván pusztán (más helyeken „Felsőszentiván puszta”, Pereget 1950-ben Kiskunlacházához csatolták), édesanyja Faragó Teréz. Bottlik Iván hozzáteszi, hogy a gyermek a Pál és a János keresztnévket kapta, ezek közül azonban a Jánost egyáltalán nem használta. Dömsödön járt általános iskolába, majd a gimnáziumot két helyen végezte: I–III. osztályig (1895–1898) a Kunszentmiklósi Református Gimnázium, a IV–VIII. osztályig (1898–1903) a Kecskeméti Piarista Gimnázium kiváló tanulója volt. Középkorai éveit számos idegen nyelvvél is megismerkedett, görögül, németül és franciául is tanult – később aztán orosz és román nyelvet is elsajátította. Kimagasló képességei iskolán túli tevékenységei során is megmutatkozott, tagja, sőt aljegyzője, majd végzős korában jegyzője volt az úgynevezett önképzőkörnek, amely a diákság elitjét fogta össze. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte a Királyi József Műegyetem általános mérnöki karán, s annak köszönhetően, hogy az általános iskolát 1895-ben, vagyis mindössze kilencévesen (!) befejezte, diplomáját is mindenki másnál fiatalabban vette kézhez az országban, 1907-ben avaták mérnökké. Tudását az állam szolgálatába állította, kezdetben a Balatonnál dolgozott vasútépítési projekteken, s részt vett a Cserna-folyó vizének szabályozásában. Munkája aztán Aradra szólította az állami jószágigazgatóságra, végül pedig Kolozsvárott telepedett le, ahol a jószágigazgatóság vezető mérnöke lett – Faragó 1910-től haláláig itt működött. Feleségül vette Szász Erzsébetet, aki jómódú kolozsvári felmenőkkel rendelkezett, Négyesi György kutatásai szerint a neves Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület (EMGE)-vezetőket is adó szövérdei Szász családból származott. Faragó Pál és Szász Erzsébet leánya Faragó Erzsébet, aki dr. Kolombán Mózes katonarövshöz, egyetemi tanárhoz, műfordítóhoz ment feleségül, s kolozsváriként egész életében lokálpatrióta maradt. Faragó Pál

harcolt az I. világháborúban, a keleti fronton orosz fogságba került, Kolozsvárra visszatérve román állampolgárságot kapott, és háromszögelő mérnökként dolgozott tovább, s munkája révén bejárta az egész országot, Bukarestben is gyakran megfordult. Bottlik Iván adatai szerint 1940 és 1944 között újra magyar állampolgár lett, s Budapesten minisztériumi számtiszti beosztást kapott, de végül miniszteri tanácsosként már 1942-ben nyugdíjba vonult.

Mindezek után természetesen sakkpályafutásának meghatározóbb fordulópontjait tekintjük át. Faragó tízéves korában tanult meg sakkozni, s figyelmét igen hamar felkeltette a feladványok világa, először fejtőként, majd alkotóként is. Olyannyira, hogy tizenhárom évesen már saját feladványt, egy végjáték-tanulmányt publikált a *Pesti Napló*-ban. Az 1920-as években további tanulmányai jelentek meg, de 1927-től vált mindez rendszeressé, amikortól az *Ellenzék* című kolozsvári politikai napilap szerzőjévé és a sakkrovat létraversenyének fejtőjévé vált. Ekkortól már különböző kolozsvári sakkversenyek díjasaként is feltűnt, bizonyítva, hogy gyakorlati játékosként, versenyzőként is kell számolni vele. Feladványszerzői hírnevét mégis elsősorban a 30-as évek közepén alapozta meg, 1935-ben a Pauly-émlékverseny I. díjában részesült, majd 1936-ban – ahogyan erre a későbbiekben is kitérünk még – a berlini olimpián, a sakkolimpia részeként megrendezett szerzőversenyen szintén első díjas lett egy végjátékfeladványával, ez volt élete első jelentősebb nemzetközi sikere. Az eredmény jelentőségét mutatja, hogy Faragót Románia első olimpiai bajnokaként tisztelik azóta is, az olimpiai ötkarika mind a Házsongárdi temető Szász-kriptájában lévő síremlékén, mind a kolozsvári Brassó utca és Zrínyi utca sarkán lévő egykori házának falán megtalálható, utóbbin – a román mellett – magyar nyelvű felirat: „Románia első olimpiai bajnoka / A sport érdemes sakk mestere / Berlin 1936”. Faragó a nagy át-törés után is aktív maradt, de elsősorban 1942-es nyugdíjazását követően jutott több ideje – több mint három évtized – a feladványszerzésre, ebből az időszakból is kiemelkedik például az 1952-es helsinki olimpián elért harmadik helyezése. Összesen hozzávetőlegesen háromszáz tanulmánya jelent meg, ötven érdemelt ki nemzetközi díjat, köztük tizennégyvel pedig első helyezést ért el – ezzel természetesen a világ legjobb szerzői közé tartozik. Munkái stílusára jellemző, hogy bár a kevés bábos végjátékok műfajában alkotott maradandót – kedvelt témái közé tartoztak az úgynevezett „káros bábos” miniatűr fejtőrők –, a megoldások mégis rendkívül sokrétűek és bonyolultak, az állások nehezen adják meg magukat, a potenciális megfejtőktől igen elmélyült tanulmányozást igényelnek. Egyik legeredetibb, és a szerző számára is az egyik legkedvesebb alkotás a *Magyar Sakkvilágban* megjelent *Labirintus* című tanulmány 1944-ből, amelynek helyes megoldására tizenkilenc évet kellett várni (a temesvári Moldovan nevű mester oldotta meg a rejtvényt). Természetesen örökzöld jellegét az adja Faragó tanulmányainak (is), hogy megoldásukat követően is érdemes vissza-visszatérni hozzájuk, hiszen elgondolásaik és művészi megvalósíthatóságuk örök érvényű, s a gyakorlati sakkozásban is hasznosítható gondolatokat rejtenek. A neves feladványszerző, Korányi Attila – Faragó születésének századik évfordulójára megemlékezendő – a következőképpen jellemezte a mester stílusát, eredményeit 1986-os ünnepi írásában: „A centenáriumi alkalmából a nagymester felfedezéseinek jelentőségéről kívánunk képet adni, mellőzve a címek, rangok és sporteredmények ismertetését. E sorok írója levelezésben állt a jeles személyiséggel, ezért jogosnak véli, hogy az utókor nevében, képviselőjében fogalmazzon meg szintéziseket. Faragó Pál elsőként fedezte fel és alkalmazta tudatosan a harmonikus

egyesítést mint művészi eszközt a tanulmányszerzésben! Tévedés lenne azt gondolni, hogy egyszerűen átvett valamit a feladványszerzés területéről, itt egészen másról van szó. A végjátékban művészi hatású lehet például az úgynevezett szétválasztás (változat, közbeiktatás, témaszerű megtévesztés, ikeralak stb.) önmagában is, nincs szükség feltétlenül gigantikus feladványszerű mozzanatok többszörös bemutatására, halmozására. [...] Külön öröm, hogy a versenybíróról, Kurt Richterről ezúttal az őszinte elismerés hangján emlékezhetünk meg. Manapság – 50 év múltán – egyre-másra tapasztalhatjuk, hogy a műbírálók egy része képtelen megérteni a faragói művészi eszközt.”²

Bottlik Iván is hasonlóképpen értékeli Faragó szerzői hangját: „Művei nagyobb része bonyolult, sok elágazású, nehéz megoldású alkotás. A fejtők, még inkább a gyakorlati sakkozók többsége a látványos, taktikai fordulatokat tartalmazó végjátékokat kedveli, az ő művei inkább a „szakma” részéről szereztek elismerést, amit versenyeredményei is igazolnak.”³

S most néhány szóban Faragó Pál versenyeredményeiről, kitüntetéseiről. 1948-ban és 1963-ban megnyerte Románia országos sakkvégjáték-bajnokságát, 1948-ban sakkfeladványszerző nagymesterré avatták, 1951-ben a Románia Érdemes Sportmestere címmel tüntették ki. 1956-ban Bukarestben román majd 1958-ban magyar nyelven⁴ is megjelent *Új gondolatok a művészi sakkban (Idei noi in șahul artistic)* című végjátéktanulmány-könyve, amely Bottlik Iván megfogalmazása szerint „tanulmány szerzői gondolkodását, alkotói felfogását, műveinek mintegy háromnegyed részét tartalmazza”.⁵ 1960-ban nemzetközi – sakk szerzői versenyeken közreműködő – bírói címet kapott a Nemzetközi Sakkszövetségtől (FIDE), 1976-ban pedig, azaz halála után hat évvel a FIDE *post mortem* Nemzetközi Mester címet adományozott Faragó Pálnak. Sakkszakmai életútja pedig, ahogyan fentebb is utaltunk rá, kiegészült publicisztikai, szakírói tevékenységével, 1936-tól 1949-ig a *Română de Șah*, majd 1943 és 1950 között a *Magyar Sakkvilág* című folyóiratok végjáték rovatának vezetését látta el.

II.

■ Most pedig következzen Faragó Pál olimpiai helyezéseinek kissé közelebbi bemutatása. 1936-os olimpiai győzelme idején szerzőnk már ötvenéves volt, de az egykori mérnök számára tulajdonképpen ekkor kezdődött el egy „új” és nagyívű nemzetközi karrier. A *Magyar Sakkvilág* 1936/8-as száma így számolt be a feladványszerző olimpiáról: „A német olimpiai végjátékverseny örvendetes magyar sikereket hozott. Az első díjat Faragó Pál bukaresti mérnök nyerte meg. Dr. Elekes Dezső negyedik, Boros Sándor nyolcadik lett. A korrektség és eredetiség megállapítása az év végéig tart. Minthogy vannak a díjasok közt gyanúsak, valószínű, hogy magyar szerzőink helyezése javulni fog.”⁶

Ehhez persze szükséges némi magyarázat. A feladványszerző versenyeken a bírák hosszasan, akár hónapokig, éveig is vizsgálják a tanulmányokat, ellenőrzik a változatok helyességét, és ezek alapján akár utólag is megváltoztathatják a helyezéseket. Így történt például az idézetben említett Elekes Dezsővel is, a ki-nek eredetileg negyedik helyre besorolt munkáját az analízis során a II helyre emelték fel,⁷ azaz végül olimpiai ezüstérmet nyert Faragó mögött az 1936-as játékokon. (Sajnálatos tény, hogy a Magyar Olimpiai Bizottság online is elérhető adatbankjában Elekes Dezső nem szerepel olimpikonjaink, s főleg nem ezüstérmeseink között – már csak annak fényében is elgondolkoztató ez, hogy Faragó

Pált határainkon túl kvázi a mi Hajós Alfrédünket megillető tisztelet övezi ebben a „mostoha” műfajban.) Bilek István a *Magyar Nemzet* 2006. július 15-ei számában emléket állít a két dobogós magyarnak a berlini olimpia hetvenedik évfordulója alkalmából, fájón megjegyezve ugyanakkor, hogy még nem született méltó összefoglalója e diadalmenetnek a „sakksport illetékesei” részéről – 1936-ban nemcsak a magyar tanulmány szerzők brillíroztak, hanem a magyar férfi sakkválogatott is olimpiai bajnok lett Maróczy Géza vezérletével. Bilek szavai sorvezetőül szolgálnak Faragó I. díjas alkotásának értékeléséhez is: „Párhuzamosan az 1936-os müncheni csapat-világ bajnokságon elért diadallal, két magyar művészi sakk-kompozíció is a győztesek közé került két abszurd, lehetetlennek látszó feladat formájában. Az elsőben [Elekesében] talán azt lehetne állítani, hogy a világos király rabszolgasorsa ellenére szabadon jár-keel a táblán, s anyagi hátrányát is képes ellensúlyozni – centralizációval. Káprázatos mutatvány, technikai bravúr! [...] De nem volt egyedül a mezőnyben, mert a zseniális kolozsvári végjáték-komponista szintén bravúrstiklivel rukkolt elő, és megérdemelten nyerte a kategória első díját mély pozitív stratégiára épített alkotásával. Magyarország kitett magáért!”

Álljon itt tehát az 1936-os berlini olimpia feladványszerző versenyének győztes munkája, amelyben világos indul, döntetlen ér el (a diagram részlet a *Magyar Sakkvilág* 1937/1. számának 30. oldaláról):

Mitkovics János a *Magyar sakkszerzők – Arcképek és művek* című, a magyar származású feladványkomponisták munkásságát összegző online adatbázisában a következőképpen emlékezik meg az olimpiai győztes feladványról: „A tanulmány egyszerűségében rejlő művészi erő lenyűgöző! Faragó Pál elsőként fedezte fel és alkalmazta tudatosan a harmonikus egyesítést mint művészi eszközt a tanulmány szerzésben. Nagymestere volt az úgynevezett szétválasztás (váltakoztatás, közbeiktatás, témaszerű megtévesztés, ikeralak stb.) sakkművészi eszközökkel történő bemutatásának. Faragó Pál nagymester és kortársai zsenialitása, pontossága előtt, a mai modern sakk-computerek is »fejet hajtának!»⁸

Amennyiben továbbvezünk immár az 1952-es esztendő irányába, a Helsinkiben megrendezett XV. nyári olimpiai játékok részeként is lebonyolították a hagyományos sakk-csapatolimpiát a különböző nemzetek válogatottjai részére, melynek keretein belül a feladványszerző olimpiára is sor került. Faragó Pál – szintén román színekben – maga is benevezett egy tanulmányt a versenyre, amelyet végül a rendkívül előkelő III. díjjal jutalmaztak. A feladvány szerint ha világos indul, döntetlen érhet el (a diagram részlet a *Magyar Sakkélet* 1954/3. számának 55. oldaláról):

Néhány szót érdemes talán felidézni az eredmény korabeli sakkszakmai fogadtatásról is, például a *Magyar Sakkélet* hasábjairól, Bán Jenő mesteredző tollából: „Több, mint egy évvel ezelőtt, a *Magyar Sakkélet* tavalyi évfolyamának 23. oldalán mutattuk be a magyar olvasóközön-

ségnek a helsinki sakkolimpiával egy időben rendezett feladványolimpia díjnyertes műveit. Az ismertetés – nincs mit tagadni – meglehetősen szűkszavú volt, s az olvasó bizony nehezen kapott képet a kitüntetett művek tartalmi gazdagságáról és változatairól, különösen a végjátékokat illetően. Néhány hónappal a közlés után levelet kaptunk Romániából, Faragó Pál, a végjátékszerzői nagymesteri címmel kitüntetett kiváló végjátékszerző küldött részletes elemzést az olimpián III. díjat nyert (fentebb látható) végjátékához, s kérte annak ismertetését. Az elemzésből kiviláglott, hogy a tanulmány sok rejtett finomságot, sok meglepő és a fejtőt igen nehéz feladat elé állító mozzanatot foglal magában, sőt a gyakorlati versenyző számára is sok tanulságot nyújt a végjátékelméletnek bizonyos – még teljesen fel nem tárt – területén.”⁹

Faragó Pál tehát egy olimpiai arany- és egy olimpiai bronzérmet szerzett meg pályafutása során különleges végjátékfeladványaival. Olimpiai részvételeinek egyéb körülményei kapcsán jelenleg sajnos kevés információ áll rendelkezésre, Faragó leszármazottjainak beszámolóí feltétlenül segíthetnék a további kutatást.¹⁰

III.

■ Itt az ideje rátérni rá Faragó kvázi ismeretterjesztő tevékenységére, azaz sakkpublicisztikai és majdnem egy évtizedig tartó hazai rovatvezetői munkásságára. Mint említettük, Faragó az 1940-es években visszaköltözött Magyarországra, s hírneve, tekintélye lehetővé tette azt, hogy állandó munkatársként kérje fel a Magyar Sakkszövetség havilapja, a *Magyar Sakkvilág*. A lap 1943/4. számának 60. oldalán a neves kecskeméti sakkszervező és -író, Tóth László mutatta be Faragót a végjátékrovat vezetőjeként: „Örömmel jelentjük olvasóinknak, hogy a végjátékrovat vezetését a májusi számmal Faragó Pál, a kiváló végjátékszerző veszi át. Faragó Pál hosszú időn át Bukarestben élt, s vezetője volt a román sakklap végjátékrovatának. Számos végjátékversenyen nyert díjat. Évek előtt hazaköltözött s most, miután mint miniszteri tanácsos nyugdíjba ment, kérésünkre volt szíves további munkásságát a *Magyar Sakkvilág* számára biztosítani. Szerezzel köszöntjük a rovat élén.”

Faragó 1943-tól egészen az újság államosításáig és felszámolásáig, 1950-ig állt Tóth László főszerkesztő rendelkezésére, ahol számos végjátékfeladványt gyűjtött össze és publikált, s nagyon szerényen saját műveiből elvétele mellett csak a rovat hasábjain. A végjátékválogatások mellett hosszan közölt hosszú változatos megoldásokat is, saját elemzéseit és korrekcióit, vissza-visszatért egyes megtevésztő, helyesnek tűnő, ám hibás elágazásokra, s olykor segédleteket is nyújtott a közönségnek. Szemmel láthatólag törekedett arra is, hogy munkájával „interaktív” blokkot alkosson az újságon belül, azaz élő kapcsolatot alakítson ki a helyes megfejtést beküldő olvasókkal. A megoldásokat a rovatvezető saját postacímére (időközben visszaköltözött Kolozsvárra) lehetett elküldeni – érdekesség, hogy olykor Tóth László maga is figyelmeztette az olvasókat, hogy körültekintően járjanak el a címek kapcsán az elkeveredés veszélye miatt¹¹ –, tehát Faragó személyesen bírálta el a számtalan próbálkozást, s tette közzé a legjobb vagy a legérdekesebb változatokat, amelyeket általában szakmai tanácsokkal is ellátott.

Faragó – stílusosan – egyik egykorú saját feladványával debütált a rovat élén „Beköszöntő, a M. Sv. olvasóinak ajánlva” jeligével,¹² majd egyúttal – számítva néhány tucat eredeti feladvány beérkezésére – megfejtési versenyt is rögtön meghirdetett, melyen az újság minden olvasója részt vehetett két hónapos megfejté-

si határidővel, s amelyen a tanulmányok nehézségi szintjétől függően történt a pontozás, a győztesek könyvjutalomban részesültek. Maximalizmusára, de egyben tanító szándékára is jellemzőek Faragó alábbi, némileg csalódott sorai még a verseny kvázi legelején: „A megfejtési verseny résztvevőinek. Szokatlanul sok a hibás megfejtés. Lehet, hogy a végjátékok egy része nehezebb a szokványosnál, de hát »per aspera, ad astra«. Mivel nincsen senki, aki kevesebb mint két leg-alább is részben hibás megfejtést ne küldött volna be (jún. 17-ig), jó, ha mindenki revidéálja megfejtéseit. [...] Az analízis majd minden esetben hiányzik, holott ez a külön pontozástól eltekintve is csak előnyös lehet.”¹³

E rovatban tűnt fel Faragó egyik leghíresebb, fentebb már említett tanulmánya is, a *Labirintus*, melyhez – segítségképpen – azt teszi hozzá, hogy „a könnyen megtalálható kapun belépve (az első lépést megtéve) 11 felé vezet az út, melyek mindegyike célhoz futást ígér, de [...] csak egy út vezet célhoz, az is csak akkor, ha mindvégig a helyes úton maradunk.”¹⁴ S a feladvány beigazolta a „várakozásokat”, szinte senki sem tudott eligazodni az útvesztőben – bár megfejtési határideje 1944. december 31. volt, csak 1963-ban akadt egyetlen helyes megfejtője. Ez év novemberétől persze a világháború is közbeszólt, a *Magyar Sakkvilág* sem jelenhetett meg egy ideig a megszokott formájában, összevont számokkal jelentkezett – Faragó végjátékrovata is némi szünetre kényszerült. A tudósítás szerint Faragó „már két ízben adott életjelt Kolozsvárról. Végjátékokat és megfejtéseket eddig nem küldhetett, reméljük azonban, hogy rövidesen átveheti rovatának vezetését.”¹⁵ *Ne ítélj elhamarkodottan* című publicisztikájával tért vissza 1946 júniusában, amely a feladványfejtő Szaladdin szultán legendáját eleveníti meg a Petneházy család irattárából. Az írás egy sakkfeladványt is tartalmaz, melyet természetesen Faragó az olvasók szíves figyelmébe is bocsát, ezzel a kultúrtörténeti anekdotával is színesítve végjátékrovatát. Az általában szűkszavúan, szikáran és lényegretörően fogalmazó Faragótól ínyencszámba mennek az ehhez hasonló kitekintések vagy hosszabb esszék, ám ezekből is találunk néhányat rovatvezetői karrierje során. Hosszan emlékezik meg például néhány általa is nagyra becsült végjátékszerzőről, például Szeleznyeffről,¹⁶ de még e főhajításoknál is érdekesebbnek tűnhetnek azon írásai, amelyek bepillantást engednek valamelyest ars poeticájába, kompozíciós „műhelyébe”. „Mikor van készen egy sakktanulmány?”-felütésű gondolatmenetében Faragó némi művészetelméleti színezetet is ad a feladványszerzés műfajának, amennyiben hasonlóságot talál a tanulmányok világa és egy regény vagy egy film elkészülési módszere között. Ez utóbbiak ugyanis, szól az érvelés, akkor érnek véget, amikor szerzőjük teljességgel elvarrja a szálakat, kiteszi a végső pontot, és átadja azt a nyomdának vagy színháznak, ami Faragó szerint hasonlatos a feladványkomponáláshoz, melyet szerzője akkor tekint késznek, ha azon már javítani nem tud – s a rejtvényeknek ezután kezdődik csak el az „önálló” életük, elszakadva egyúttal alkotóiktól. Faragó e már-már esztétikai kitérővel valószínűleg a sakk e szakágának művészi jellegét igyekezett kiemelni, megmutatva, hogy e kevésbé látványos műfaj is rendkívül sokoldalú és érdekes. A metaforák feltehetőleg e szándékból történő használata mondhatni visszatérő elem Faragó írásaiban. *Van-e megoldhatatlan sakkfeladvány?* című esszéjében például első olvasatra talán különösnek ható párhuzamot von megoldhatatlanság és gyógyíthatatlanság között: a megoldhatatlanságra Faragó szerint úgy érdemes tekinteni, mint egy ideiglenes állapotra a megoldás megtalálásáig – ahogyan a gyógyíthatatlanságra is a gyógyír felfedezéséig. Kétségtől eljellegetes képet festenek az alábbiak is Faragó nehéz lélegzetvételű sakk szerzői

attitűdjéről, elméleti beállítottságáról és a feladványszerzés iránt érzett szenvedélyéről: „Ha módunkban állna megválasztani azt a korszakot, melyben életünket le akarjuk élni, tartok tőle, kevesen lennének, akik az utolsó 30 évet belekivánnák. [...] Az elmélyedésre hajlamosak, a gondolkodni szeretők, a talányokat kedvelők, szóval a sakkozók számára kínálva-kínálkozik azoknak a jóságos, bölcs kalifáknak a kora, akik nem kívántak egyebet hű alattvalóiktól, mint-hogy talányaikat megfejtsék s még bőségesen meg is jutalmazták őket érte. Ez a korszak még egyszer visszatérve, bizonyára megteremtené a megoldhatatlan sakkfeladványt.”¹⁷

A jelen írást Faragó szavainál talán nem is zárhatnánk érzékletesebben. Az olimpiai bajnok végjátékspecialista pályafutásának, könyvének, szerkesztett kiadványainak behatóbb tanulmányozása, valamint életútjának részletesebb családtörténeti feltárása monográfiaszinten még várat magára – csak remélhetjük, hogy ez megtörténik, s ha megtörténik, akkor magyar nyelven, a számára hazánkban is kijáró elismerés megmutatkozásaként.¹⁸

■ JEGYZETEK

1. Életrajzi adataihoz néhány szócikk, szakcikk: Bottlik Iván: *Tanulmányszerzésünk kiemelkedő alakja, Faragó Pál (1886–1970)*. Magyar Sakkvilág 2013/2. 20–21.; Négyesi György – Honfi György: *Magyar sakk-feladványszerzők antológiája*. 2015. https://oszkdk.oszk.hu/storage/00/01/45/39/dd/1/magyar_feladvanyszerzok.pdf; Döry Jenő – Nádas Tamás: *A magyar sakk-épcsarnoka. 100 éves a Magyar Sakkszövetség. 1921–2021*. Magyar Sakkszövetség, Bp., 2021; Magyar Sakkvilág 1949/7. 169.; Mitkovic János: *Magyar sakk-szerzők – Arcképek és művek*. <https://www.magysakkszerzok.hu/>.
2. Magyar Sakkélet 1986/4. 127.
3. Magyar Sakkvilág 2013/2. 20.
4. „Sajnálatos hogy Faragó nagymester könyvéből meglehetősen kevés példány került magyarországi terjesztésre. Néhányat beszereztünk, azokkal megfajtési versenyünk győzteseit jutalmazzuk majd” – írja Zoltán László a *Magyar Sakkélet* hasábjain 1959-ben, mely az anyaországban is jelzi a kötet jelentőségét. Lásd még *Magyar Sakkélet* 1957: „A kötet sikerének két örvendetes bizonyosságát örömmel említjük meg: néhány hónap alatt minden példány elfogyott; a külföldi sakkfolyóiratok őszinte elismeréssel szólnak a szerző valóban eredeti utakon haladó munkásságáról.”
5. Magyar Sakkvilág 2013/2. 20.
6. Magyar Sakkvilág 1936/12. 377.
7. A Magyar Sakkvilág 1937-ben le is hozta a módosított végeredményt: „A német olympiai végjátékverseny végleges eredménye szerint dr. Elekes Dezső feladványa a második helyre, Boros Sándor feladványa az ötödik helyre jutott.” Lásd Magyar Sakkvilág 1937/6. 148.
8. Lásd: <https://www.magysakkszerzok.hu/start.htm>
9. Bán Jenő: „*Bonyodalnak egy végjáték körül*”. Magyar Sakkélet 1954/3. 55.
10. Jelenleg az úgynevezett Faragó Pál-archívum közzétételén dolgozik a sakk-szerző nagymester unokája, Kolombán Pál, ami rengeteg adalékkal szolgálhat a kutatások számára. Köszönöm Fleisz Jánosnak, hogy felhívta erre a figyelmemet.
11. Például a Magyar Sakkvilág 1950/2. számának hátsó borítóján.
12. Magyar Sakkvilág 1943/5. 80.
13. Magyar Sakkvilág 1943/7. 111.
14. Magyar Sakkvilág 1944/9. 132.
15. Magyar Sakkvilág 1946/5. 82.
16. Magyar Sakkvilág 1943/12. 193.
17. Magyar Sakkvilág 1944/7. 112.
18. Köszönetemet szeretném kifejezni szakmai segítségükért és tanácsaikért Bottlik Ivánnak, Döry Jenőnek, Fleisz Jánosnak, Négyesi Györgynek és Németh Zoltánnak.